

Raadsman, wat moet ik doen?

Humanistiek in de praktijk van geüniformeerde beroepen

Wat is de professionele identiteit van een humanistisch raadsman of raadvrouw? In hoeverre en op welke manier speelt het humanistisch gedachtengoed daarbij een rol? De auteur geeft hierop een antwoord vanuit het perspectief van de humanistische geestelijke verzorging in de krijgsmacht. Enerzijds grijpt hij daarbij terug op een aantal recente publicaties. Anderzijds heeft hij vier geestelijk verzorgers gevraagd om – terugkijkend op hun opleiding aan de Universiteit van Humanistiek – antwoord te geven op die vragen en het antwoord te concretiseren binnen hun respectieve praktijken.

Gerjos Hengelaar

ZOALS EEN INFANTERIST NA JAREN van training, oefenen en nog eens oefenen, op zeker moment hunkert naar inzet in een ernstmissie, zo wilde ik – 15 jaar geleden en vers van de Universiteit voor Humanistiek – mijn zorgvuldig opgebouwde beeld van het helpende gesprek dolgraag in de praktijk brengen. Humanistiek had me geleerd hoe ik een gesprek vorm kon geven om mijn gesprekspartner tot zijn eigen articulatie van een antwoord op levensvragen te komen. Foucault, Ricoeur, Levinas, Nussbaum, wat was er niet voorbijgekomen tijdens die jaren in de UvH-bubbel aan – toen nog – de Drift in Utrecht? Het idee niet meer over alles te hoeven reflecteren in verslagen trok me. Kom maar op met die militairen! En die kwamen. In al hun verscheidenheid, directheid, terughoudendheid. Zij droegen dat militaire pak als vanzelfsprekend, waar dat van mij nog veel te nieuw was en met die rare majoorstrepen op de schouders. Ik had iets waar te maken. En dan komt er zo'n snuitje van 19 met een hoop sores en de vraag uit de titel: wat moet ik nou doen? Dan past een antwoord, geen mijmering. Wat heb ik te bieden als humanisticus, en als humanist?

Met deze mijmering in het achterhoofd wil ik in dit artikel de academische humanistiek en de humanistische geestelijke verzorging bij de krijgsmacht tegen elkaar leggen. Als het lukt, hebt u na het lezen van dit artikel kennis van enkele noties uit de humanistiek en heeft u een beeld van hoe recent afgestudeerde raadslieden hun opleiding in de praktijk brengen.

Professionele identiteit

Om te beginnen is een korte overweging op zijn plaats over de vraag wat een beroepsgroep kenmerkt en hoe deze zichzelf definieert in zoiets als professionele identiteit, hetgeen kan worden begrepen als een gemeenschappelijke visie op opvattingen en waarden, hoe die opvattingen en waarden worden toegepast in professionele werkzaamheden, en hoe betekenis vorm krijgt binnen de professie. Dollarhide en Oliver (2014) proberen antwoord te geven op de vragen: wat is het mensbeeld van waaruit een humanistisch geestelijk verzorger zijn werk doet, en wat betekent dit voor de methodiek en werkwijze? Zij zien als kenmerkende elementen van een humanistische invulling van geestelijke verzorging een mensbeeld in context met nadruk op menselijke complexiteit, een holistische mensvisie waarin het individu niet gereduceerd kan worden tot elementen van het geheel.¹ Verder noemen zij een op ontwikkeling gerichte visie waarin men constructief zinervaring opbouwt, een persoonlijke articulatie in een veelzijdigheid van perspectieven. Herstel en verwerking vinden in dit humanistische perspectief hun vorm in de nadruk op empathie als de kern van de helpende relatie; in het koesteren van eigen kracht op individueel niveau, in relaties en op groepsniveau; in het vermogen van de cliënt; in de vrijheid, het recht, de verantwoordelijkheid en het vermogen om doelen te stellen en daar naartoe te werken. Dit alles maakt volgens Dollarhide en Oliver op kenmerkende wijze deel uit van de humanistische visie op geestelijke verzorging.

In de vertrouwensrelatie met de humanistische geestelijk verzorger is datgene waar de

humanist voor staat en in gelooft (de professionele identiteit) van vitaal belang, 'regardless of theoretical orientation, the importance of building rapport through fostering a noncritical, nonjudgemental, congruent, positive (...) environment is crucial to developing a strong counselor-client relationship' (Dollarhide & Oliver, 2014, p. 213). Werkend vanuit een holistisch mensbeeld, vanuit humanistische uitgangspunten, zal de gesprekspartner niet worden behandeld vanwege een stoornis of klachten. In een humanistische benadering zal volgens Dollarhide en Oliver stress worden verklaard als gevolg van het ontkennen van de eigen menselijkheid en waardigheid. Deze ontkenning kan bijvoorbeeld een gevolg zijn van het ontkennen van verantwoordelijkheid voor de eigen keuzes, inauthenticiteit of incongruentie, of van een ervaring van zinloosheid in het eigen bestaan.

Stress is het gevolg van het ontkennen van de eigen menselijkheid en waardigheid

Verderop zal deze opvatting over humanistische geestelijke verzorging worden afgezet tegen de verwoording van hun vak door vier raadslieden bij Defensie. Hoe beschrijven zij hun toegevoegde waarde? Wat maakt hun aanwezigheid helpend? Eerst een verdere verkenning van de Nederlandse humanistische professionele identiteit. Wat betekent het om verantwoordelijkheid te nemen voor de eigen keuzes? Wat kan ik met de vrijheid, het recht, de verantwoordelijkheid en het vermogen om mijn eigen doelen te stellen?

Amor Complexitatis

Het streven naar autonomie dreigt te onttaarden in egoïsme en daarom pleit Harry Kunneman in zijn boek *Amor Complexitatis* voor 'diepe autonomie' (Kunneman, 2017, p. 118), gestoeld op de ervaring dat zin en diepgang in ons leven verbonden zijn met

vormen van verwikkeling, betrokkenheid op andere mensen en onze planeet die we niet kunnen controleren en die juist daarom betekenisvol is. 'Het relationele weefsel waar het hier om gaat is enerzijds dieper dan de eigen blik reikt, maar ontplooit anderzijds, als we ons ermee verbinden in plaats van het te besturen, zijn dragende, voedende en inspirerende vermogens – en stelt ons zo in

Omarm de complexiteit, inclusief haar rauwe kanten

staat om de betrokkenheid en humaniteit en humanisering die humanisten in hun vaandel dragen beter waar te maken' (Kunneman, 2017, p. 118). Volgens Kunneman brengen we in onze verhouding tot onszelf en tot anderen voortdurend wikkels aan. 'We omwikkelen gebeurtenissen en situaties met ons ervaren, voelen en benoemen en tegelijkertijd worden we zelf omwikkeld, door onszelf en door anderen. (...) We verhouden ons tot wat ons lichaam ons te ervaren en te voelen geeft, wat uit ons geheugen oprijst, wat ons met verlangen of met afkeer vervult en wat zich in onze dromen en fantasieën aan angsten, genot of vreugde toont, maar dat verhouden is niet autonoom. (...) er is bij onze verhouding tot onszelf altijd een zekere mate van intransparantie en van passiviteit in het geding, maar ook van verrassing, van ongepland, onbedoeld, onvoorzien, verstorend en schenkend gebeuren. Verwikkeling en emergentie gaan hand in hand' (Kunneman, 2017, p. 354).

De complexiteit van verwikkelingen wordt door Kunneman gekoesterd als het gaat om existentiële trage vragen en horizontale moraliteit, waarbij ook de destructieve, exploiterende en onverschillige kanten van mensen en organisaties in de verhouding worden betrokken. Zo kunnen we ermee leren werken vanuit het idee van vreedzame begrenzing en leerzame wrijving. Hij pleit ervoor complexiteit te betrekken in (o.a.) onze werkpraktijk als humanistische geestelijk

verzorgers, omdat hierdoor onze vermogens toenemen om ons zorgzaam met anderen te verbinden en samen met lastige verschillen ook liefhebbende verwondering en dankbaarheid voor hun complexiteit te voelen. Omarm de complexiteit, inclusief haar rauwe kanten, dat zal de verstandhouding ten goede komen.

Veerkracht bij geüniformeerde beroepen

Carmen Schumann en Wendy van der Geugten (2017) stellen het begrip *resilience* (veerkracht) centraal in hun visie op geestelijke verzorging vanuit humanistisch perspectief voor werknemers van bijvoorbeeld politie, defensie, brandweer en ziekenhuizen. Bij defensie en bij de politie is de geestelijk verzorger lang niet altijd in beeld als centrale figuur in opvangprogramma's of trainingen. Toch kan hij/zij een belangrijke rol spelen in het stimuleren van veerkracht, wanneer mensen te maken krijgen met gebeurtenissen die op een existentieel niveau ingrijpen, zoals de confrontatie met menselijke destructiviteit, geweld, menselijk lijden en dood. Betekenisgeving kan haperen, wanneer het adaptieve proces verstoord raakt en de morele dimensie uit het oog wordt verloren. Verstoring van het betekenisgevingsproces heeft twee elementen: begrijpen wat er is gebeurd is één element. Met andere woorden: kunnen gebeurtenissen ingepast worden in een bestaande levensvisie? Daarnaast kan de vraag opkomen naar het waarom van een gebeurtenis. Het onderscheid tussen 'wat?' en 'waarom?' is overigens niet altijd scherp te maken.

Existentiële betekenisgeving heeft een morele component, en kan dan worden gezien als het zich verhouden tot oriëntatiekaders die ons richting bieden in de morele ruimte. Wanneer we oriëntatie in de morele ruimte verliezen, verliezen we het vermogen doelen te stellen en daar naartoe te werken. Schumann en Van der Geugten (2017, pp. 525-526) citeren Charles Taylor: 'Orienting systems in moral space consist of culturally rooted visions of what constitutes a good,

full and worthy life that we strongly value and are committed to'. Naast betekenis zijn *visions of the good* (Taylor) van belang bij het vinden van veerkracht en oriëntatie: opvattingen over het goede die niet alleen geloofwaardig zijn, maar ook relevantie hebben voor het eigen, individuele bestaan. Confrontatie met ingrijpende gebeurtenissen vraagt erom dat bestaande concepten opnieuw tegen het licht worden gehouden. Dit kan leiden tot het opnieuw ervaren van de geloofwaardigheid van de eigen opvattingen over het goede (assimilatie) of het ontwikkelen van een nieuwe visie op het goede dat we in de nieuwe situatie geloofwaardig vinden (accommodatie). Het vinden van betekenis is een bijzondere zoektocht naar antwoorden, omdat er bij het zoeken van betekenis vaak geen *quick fix* is, en het proces dat ermee gepaard gaat, zich niet laat controleren of afdwingen. Er is eerder sprake van oriëntatie, waarbij antwoorden ontdekt worden. De hulp van anderen – bijvoorbeeld geestelijk verzorgers – kan hierbij cruciaal zijn. Geestelijk verzorgers hebben een centrale rol bij het 'intappen' op veerkracht, omdat zij zich bekommeren om de existentiële betekenis, en met adaptieve processen in de morele ruimte, (*adaptive processes in moral space*), aldus Schumann en Van der Geugten (2017).

Geestelijk verzorgers hebben een centrale rol bij het 'intappen' op veerkracht

Om te kunnen spreken van een veerkrachtig proces is het nodig dat mensen toewerken naar een geloofwaardige visie op het goede leven (die relevant is voor het eigen individuele leven, inclusief datgene waarmee men te stellen heeft gekregen), waarbij het persoonlijke verhaal, het narratief, een goed startpunt is. Twee dingen zijn daarbij van belang: ten eerste biedt de geestelijk verzorger een perspectief waarin zinvol leven mogelijk is, gegeven de soms moeilijke om-

standigheden. Zij/hij representeert visies op het goede die de misère van het eigen leven overstijgen. Tegelijk heeft de geestelijk verzorger oog voor de individuele situatie van de cliënt, is hij terughoudend in het formuleren van een eigen visie op het goede maar gaat hij met de cliënt op zoek naar wat voor hem of haar een geloofwaardige visie op het goede is. Dit is met name van belang in een complexe, globaliserende wereld waarin een grote verscheidenheid aan visies op het goede beschikbaar is.

Volgens Schumann en Van der Geugten hebben geestelijk verzorgers een belangrijke rol als vertolkers van het existentiële perspectief op veerkracht, met oog voor het onvoorspelbare, onzekere en individuele karakter van die processen en vragen. Dit geldt vooral in organisaties waarin de veerkracht van mensen een punt is (politie, defensie). Mensen laten zich niet trainen in veerkracht, op een manier zoals je andere vaardigheden traint. Op organisatieniveau zijn het de geestelijk verzorgers die invloed kunnen hebben op het beeld van de goede professional, waarbij niet alleen beelden over kracht en controle een rol spelen, maar ook de kwetsbaarheden die onvermijdelijk deel uitmaken van het mens-zijn.

Behoeder van ruimte

Tobias Karsten brengt sinds twee jaar zijn humanistische achtergrond in de praktijk als raadsman bij de marine. De opleiding aan de UvH beschrijft hij als een opleiding voor het leven, waarbij je zelf het onderwerp bent van een brede verdiepende zoektocht naar alle aspecten van het menselijk bestaan. Er wordt gezegd dat het een theoretische, filosofische opleiding is, maar Tobias ervaart de opleiding juist als praktisch. 'Ook inzichten van bijvoorbeeld Heidegger zijn heel bruikbaar, je moet alleen de vertaling doen, je moet het praktisch maken'. De verhalen uit de praktijk van geestelijke begeleiding tijdens de opleiding bieden houvast, de casusbeschrijvingen leggen een goede basis voor de praktijk.

Behoeder van ruimte, zo ziet Tobias Karsten zijn rol. Ruimte maken, dat is een kenmerkend element van humanistisch geestelijke verzorging. Dat speelt op verschillende niveaus. Om te beginnen heel concreet in de fysieke ruimte. De plek waar een gesprek plaatsvindt biedt letterlijk ruimte. In het contact worden zaken die spannend of ingewikkeld zijn ontrafeld, waardoor ruimte ontstaat op mentaal niveau. In een artikel dat Tobias in zijn studietijd las heet dit binnenruimte (Hensing, 2011). Iemands opvattingen kunnen zo rigide zijn dat ze belemmerend zijn. In het gesprek met de geestelijk verzorger ontstaan distantie en ruimte voor reflectie. Door luistervaardigheid komen de verschillende lagen in een verhaal aan het licht. Het geestelijke-verzorgingscontact is daarmee ook altijd een activiteit; ruimte maken en behoeden doe je actief. Opkomen voor ruimte is in een ruimte-opslokkende organisatie als defensie van belang. Even uit de gang van alledag stappen en stilstaan bij de vraag: past dit bij mij? Wat vind ik hier van? Dat levert ook voor de geestelijk verzorger een spanningsveld op tussen loyaliteit aan de organisatie en het bieden van ruimte aan een gesprekspartner om 'effe normaal met iemand te praten'. In een besloten gemeenschap die langere tijd op zee verblijft kan de ruimte en kadering die de geestelijk verzorger biedt, een verademing zijn.

Ruimte betekent ook dat een verhaal gebroken kan blijven. Een geestelijk verzorger faciliteert de zoektocht zonder per se antwoorden te willen vinden. Je mag zoeken, niet-weten, afstand nemen. Verhalen blijven soms gebroken; zoals het verhaal van iemand met een trauma uit het verleden die daardoor een eetstoornis ontwikkelt en niet durft te eten in het eetverblijf aan boord. Soms is het moeilijk te accepteren dat het leven niet mooi of heel is. Een plek waar dat gezegd en gezien kan worden, is voor zo iemand van grote waarde.

De methodes uit de humanistiek komen voort uit een humanistische, inclusieve kijk op het leven, waarin dialoog, gelijkwaardig-

heid en menselijke waardigheid centrale thema's zijn. Wie ben jij als mens? Wat zijn je ijkpunten? Tegelijk staat in dat denken de mens wel eens teveel op een voetstuk. Tobias wil oog hebben voor de mens als zoekend wezen, die geconfronteerd kan worden met heel akelige zaken. In de narratieve benadering is het de bedoeling de gebrokenheid te integreren in een coherent verhaal, maar 'er zijn dingen die niet in je verhaal passen'. De vaak jonge mensen bij de marine zoeken houvast in een leven dat veranderlijk is. Hoe bouw je je identiteit op wanneer alles voortdurend verandert, en soms ingrijpende gebeurtenissen op je pad komen, zoals het overlijden van een ouder waarvan je op eens aan boord op de hoogte wordt gesteld? Ruimte maken betekent dus ook gebrokenheid laten bestaan, de mythe van maakbaarheid los durven laten.

Nabijheid

Voor Heleen van der Meulen was de opleiding aan de UvH gericht op het opbouwen van relaties, niet alleen op intellectueel niveau, maar ook buiten de woorden om. In haar praktijk op een vliegbasis oefent ze zich in nabijheid, waar dat niet vanzelfsprekend is. De lessen van onder meer Carmen Schumann waren gericht op het bewerkstelligen van die nabijheid, om ook voor het demonische, het onafgestemde, ruimte te bieden en op die manier menselijk te mogen zijn. Dicht bij de ander durven komen vergt intuïtie, en daarin heeft de opleiding humanistiek inzichten geboden. Maar ook Irvin Yalom die in zijn boekje *Eendagsvlinders* (2015) benadrukt dat de holistische, humanistische relatie, een authentieke, helende relatie, uiteindelijk meer bepalend is dan methodiek. Wanneer iemand niet meer wil leven, suïcide overweegt en zegt: 'ik wil die muur niet meer, ik wil de blokkade naar mijzelf en de wereld niet meer', kan onderzocht worden of die muur een haag kan worden. Een haag die beschermt, ook tegen het demonische. Maar tegelijk ook een haag die doorlaatuimte biedt, waardoor de authentieke helende relatie met de geestelijk verzorger door de ander kan worden aanvaard.

De aandacht die er op de UvH was voor lichamelijke komt nu weer terug in de opleiding tot yogadocent die defensie organiseert, en waaraan een aantal humanistische geestelijk verzorgers deelneemt, waaronder Heleen. Voor veel militairen is lichamelijke iets waar dagelijks aandacht naartoe gaat, waardoor yoga een methode kan zijn om een basis te leggen voor een relatie, die niet alleen talig is.

Homo Ludens

Ook Gijs van Eijnsden kijkt vanuit missiegebied Irak terug op de humanistiekopleiding als een ervaringsgerichte ontwikkeling, waarin praktische handvatten worden geboden om het leven vorm te geven. Het gaat erom het leven zelf te kunnen vormgeven. Dat kan lukken, maar ook mislukken. Uiteindelijk ben je als mens de actor. Een humanistisch geestelijk verzorger is dus geen herder van zijn schapen. Juist binnen zijn werk bij de krijgsmacht krijgt dat vorm. Voor Gijs speelt het een rol dat in de grondwet is verankerd dat we als samenleving een bijdrage leveren aan de internationale rechtsorde. Daarvoor is de krijgsmacht een belangrijk instrument. Het zijn niet alleen vechtersbazen, maar ook opleiders, en de opruimers van bembommen. Wanneer je als samenleving mensen dergelijke taken laat uitvoeren, dan moeten je ze daarvoor ook toerusten, ook door goede geestelijke verzorging.

Op een meer persoonlijk niveau komt de opleiding aan de UvH bijvoorbeeld terug in wat Denijs Bru leerde: luisteren, verstaan, advies geven. Niet alleen begripvol hummen, maar ook ergens een standpunt innemen, antwoord geven op de vraag. Denijs Bru hanteerde daarbij de *volle buik-theorie*; eerst zorgen dat je eigen honger opgeruimd is, dat je vrij bent van mentale buikkrampjes die het goed verstaan van je gesprekspartner in de weg zitten. Dat vergt mentale training en jezelf aanleren voorafgaand aan en tijdens een gesprek even kort te reflecteren op wat er gaande is.

Levensbeschouwing zou best levensbeleving mogen heten, denkt Gijs, als hij terugdenkt aan lessen van Hans Tenwolde en Joep Dohmen. Waar raakt het? Waar zit de beleving, waar zit de ervaring? Waar word je warm of koud van? Of het relationele aspect dat Joachim Duyndam en Ton Jorna naar voren brachten in de lessen over bijvoorbeeld Martin Buber. Gesprekken kunnen zo levendig zijn, soms hilarisch, soms stroperig. En niet alleen moeilijk, vaak ook luchtig. De *Homo Ludens* koesteren, daar streeft Gijs naar. Net als in zijn rol als opvoeder van zijn kinderen denkt hij in begeleiding van gesprekspartners: geef mensen de ruimte om uitglijders te maken. Wees betrokken, maar laat mensen zelf ploeteren, en huppelen.

Glad ijs in Mali

Vanuit missiegebied Mali reageert Stephan van Haasteren per mail op de vraag hoe hij zijn humanistiekopleiding vormgeeft in zijn werk: 'Humanistiek is wat mij betreft een multidisciplinaire menswetenschap. Zo heb ik dat ook geleerd op de UvH en ervaar ik dat ook echt'. Er zijn zo vele manieren om de mens te verklaren; sociologisch (hoe doen mensen in groepen), psychologisch (de geestelijk 'zieke' mens), cultureel antropologisch (de culturele invloed op de mens), maar ook de invloed van literatuur, geschiedenis, wetenschap, en filosofie. Humanistiek is, in bepaalde mate, kunde en weet hebben van dit alles, alsmede een groot reflectievermogen hebben. Om daarmee de relativiteit en de in de wereld geworpen plek van jezelf te begrijpen, en daarmee dus ook de ander doorleefd te kunnen bijstaan in zijn levensworsteling. Humanistiek is daarmee ook anders dan theologie. In de opvatting van Stephan gaat theologie uit van een bepaalde waarheid of leer, om dan verder uit te waaieren. Wij gaan uit van een palet aan waarheden (die niet waar zijn), en concentreren ons dan verder richting de mens. Vandaar dat voor ons gespreksvoering, zoals gedoceerd door Denijs Bru, zo belangrijk is. Het gaat om de individuele beleving van iemand, om een juist verstaan daarvan, en dan om een mogelijk antwoord vanuit dat

enorme palet waar wij kennis en kunde van hebben.

Humanistiek is daarmee volgens Stephan een methodiek, al kan die nog veel verder geprofessionaliseerd worden. 'Het is ook een levensbeschouwing, maar eigenlijk voel ik me daar helemaal niet zo verbonden mee. Ik vind namelijk bij een levensbeschouwing horen dat deze een centrale rol in je leven speelt, iets wat je sturing geeft. Maar ik geef mezelf sturing, ik ben schipper op mijn eigen schip en zeil op de golven der onduidelijkheid. Iedere andere levensbeschouwing zou dan zeggen dat god of Allah de wind in de zeilen bepaalt, maar een humanist niet. Voor mij als humanist heeft het humanisme amper invloed op mijn leven. Maar dat betekent niet dat het humanisme als levensbeschouwing niet belangrijk is. Juist dat het voor mij vanzelfsprekend is om als humanist te kunnen werken in Nederland, laat dit belang zien. Dat is in de rest van de wereld verre vanzelfsprekend. Het humanisme als levensbeschouwing dient vooral internationaal verder aangezwengeld te worden om buitenkerkelijken en ongelovigen over de hele wereld ook die ruimte te bieden.'

'Wat humanistiek verder onderscheidt is dat wij dus niet alleen mensen behandelen als het niet goed met ze gaat, of mensen verlichten vanuit een hoger mens-/godsperspectief. Wij zijn met de mensen, en kunnen vanuit vele verfpaletten mensen helpen zelf het schilderij van hun leven weer verder of opnieuw kleur te geven. Als laatste wat wij nog vaak vergeten, maar volgens mij heel belangrijk is: onze kunde in politiek handelen en manoeuvreren in organisaties. Wat ik hier op uitzending ook merk: je bent continu hypersensitief aan het koord dansen op deze bijzondere plek'. Stephan citeert Nietzsche die volgens hem zei: 'Het gladde ijs is het paradijs voor de man die dansen kan'. 'Juist in onze bijzondere positie als geestelijk verzorger bij Defensie kunnen wij dat heel goed, waarmee wij ook iets representeren en mensen van hulp kunnen zijn in deze soms Kafkaïaanse organisatie'.

Een plek om te zijn

Er kan in een bepaalde humanistische kijk op geestelijke verzorging een grote nadruk liggen op de eigen vermogens van de gesprekspartner, die alle vrijheid, alle recht, alle mogelijkheid en ook alle verantwoordelijkheid heeft zijn of haar leven vorm te geven. Maar dat soort autonomie lijkt een straf, juist op de momenten dat het leven tegenzit, wanneer de vraagtekens onhanteerbaar lijken. Dan verlangt iemand die een betrouwbare gesprekspartner zoekt, juist naar duiding, naar een antwoord. Een antwoord op de vraag: wat moet ik doen? Kunneman brengt warmte en menselijkheid aan in het begrip autonomie, door zijn concept van verwikkeling in een relationeel weefsel dat dieper is dan de eigen blik, en dat dragend en voedend is. Schumann en Van der Geugten leggen nadruk op de rol die geestelijk verzorgers kunnen hebben bij het bieden van een perspectief, op veerkracht, waarbij een geloofwaardige visie op het goede leven van belang is, juist in geüniformeerde beroepen als bij de krijgsmacht.

Een geloofwaardige visie op het goede leven is van belang, juist in geüniformeerde beroepen

De raadslieden die in dit artikel naar voren komen, geven blijk van hun eigen articulatie van het spanningsveld tussen (diepe) autonomie en de vertolking van een perspectief waarin zinvol leven mogelijk is. Zij ervaren die verwikkeling aan den lijve, in de manier waarop ze deel uitmaken van een gemeenschap, op een vliegveld, op een schip, tijdens een uitzending. Eigenheid manifesteren is in dergelijke omstandigheden een voortdurend proces van reflectie, omdat de status van een vreemde eend in de bijt enerzijds functioneel is maar anderzijds veel vergt van de professionele identiteit van de raadsman of raadvrouw.

In de praktijkbeschrijving van Tobias Karsten komt dit met name terug in het bieden van ruimte om dat perspectief te ontwikkelen en om gebrokenheid te integreren zonder dit in te passen in de dynamiek van het groepsproces op een schip. De raadsman biedt ruimte om te zoeken, om niet te weten, om vormen te vinden voor uitwisseling van de akelige kanten van het bestaan. Heleen van der Meulen verwoordt het belang van de helende relatie en daarmee de intuïtieve competentie die de geestelijk verzorger toepast in het relationeel weefsel waarmee hij/zij te maken krijgt. Ook zij vertolkt de *fostering environment*, de veilige plek waar relaties opgebouwd kunnen worden. Gijs van Eijssden geeft blijk van bereidheid tot antwoord, en legt zichzelf daarbij een streven naar een 'volle buik' op. Hij vertolkt het relationele aspect door het speelveld te bieden waar iemand alle kanten op kan, ook de verkeerde. De geestelijk verzorger is geoefend in het duiden van en verdiepen van die ervaring op een betrokken, professionele manier.

Stephan van Haasteren is de man die humanisme als levensbeschouwing bevraagt en tegelijk de kunde leeft zijn positie als geestelijk verzorger bij Defensie. Voortdurend oefent hij zijn reflectievermogen en past dit ook toe wanneer hij anderen bijstaat in hun worsteling. Voortdurend pogen aan te sluiten op die ander, het eigen palet van kennis en kunde onderhouden en van daaruit antwoord geven, of met de mensen zijn. Stephan geeft woorden aan het koorddansen dat hoort bij de rol van geestelijke verzorging in een organisatie als Defensie, door Carmen Schumann en Wendy van der Geugten geformuleerd als het existentiële perspectief op veerkracht, met oog voor het onvoorspelbare, onzekere en individuele karakter van die processen en vragen.

In mijn jaren als raadsman bij defensie heb ik geleerd de openheid van de humanistische traditie vorm te geven en tot een antwoord te komen op de vraag: raadsman, wat moet ik doen? Wat ik te bieden heb, zie ik ook bij mijn collega's: het vermogen

te reflecteren en weerwerk te bieden, ruimte te bieden juist door die ene vraag te stellen, openheid te creëren, door dichtbij te komen. Tegelijk ontkom ik er niet aan ergens te gaan staan, een eerlijk antwoord te geven op de vraag: 'raadsman; wat moet ik doen?' Mijn collega's geven op prachtige wijze woorden aan hoe een ogenschijnlijk open veld juist vraagt om het vermogen daar zinvol en adequaat op aan te sluiten.

Gerjos Hengelaar is stafmedewerker inhoud bij de Dienst Humanistisch Geestelijke Verzorging bij de krijgsmacht; gj.hengelaar@mindef.nl

Literatuur

- Dollarhide, C.T., & Oliver, K. (2014). Humanistic professional identity. The transtheoretical tie that binds. *Journal of Humanistic Counseling*, 53(3), 203-217.
- Kunneman, H. (2017). *Amor Complexitatis. Bouwstenen voor een kritisch humanisme*. Amsterdam: SWP.
- Hensing, I. (2011). Kapers op de kust, ruimte, kwaad en raadswerk. In: M. van Bergen & P. Vlug (red.), *Humanisme en kwaad. Reflecties op het humanistisch raadswerk bij Justitie* (pp. 63-81). Amsterdam: SWP.
- Schuhmann, C. M., & van der Geugten, W. (2017). Believable visions of the good. An exploration of the role of pastoral counselors in promoting resilience. *Pastoral Psychology*, 66(4), 523-536.
- Taylor, C. (1989). *Sources of the Self: The making of modern identity*. Cambridge: Harvard University Press.
- Yalom, I. D. (2015). *Eendagsvlinders*. Amsterdam: Balans.

Noot

1. Dollarhide & Oliver (2014, pp. 204-205) citeren een beschrijving van het humanistisch mensbeeld door J. T. Hansen: 'Humanistic beliefs about people-in-context include an emphasis on human complexity, holism, and the irreducibility of the individual; a sense of developmental and teleological purpose and active construction of meaning in one's life, resulting in subjective meaning systems and a multiplicity of perspectives (...). Humanistic beliefs about the healing process include an emphasis on empathy and the core conditions in the counseling relationship; fostering individual, relational and group agency; the freedom, right, responsibility and ability of the client to choose goals and how to achieve them; the client as expert in the counseling process.'

